

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>

УДК 338.48

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF INCLUSIVE TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE AND EUROPE

Безугла Людмила Сергіївна

доктор економічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6520-4325>

Куваєва Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8796-3189>

Герасименко Тетяна Володимирівна

кандидат геологічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5437-437X>

Bezuhla Liudmyla, Kuvaieva Tetiana, Herasymenko Tetiana
Dnipro University of Technology

У статті проаналізовано ключові особливості становлення та розвитку галузі інклюзивного туризму в Україні та Європі. Розглянуто сутність поняття інклюзивний туризм, особи з обмеженими можливостями здоров'я, доступний туризм. Досліджено вітчизняну та європейську законодавчу базу у галузі інклюзивного туризму. В статті проаналізовано загальну кількість людей з обмеженими можливостями здоров'я в Україні. Встановлено, що забезпечення в Україні без бар'єрного простору для людей з обмеженими можливостями здоров'я в сучасних реаліях є надзвичайно актуальним. Доведено, що туризм, будучи унікальним явищем в області реабілітації людей з обмеженими можливостями, дозволяє вирішувати велику кількість проблем. Визначено, що ринок доступного туризму це лояльний ринок, що зростає, який приносить конкурентні переваги і нові можливості бізнесу.

Ключові слова: туризм, інклюзивний туризм, доступний туризм, без бар'єрний простір, люди з обмеженими можливостями здоров'я.

The article analyzes the key features of the formation and development of inclusive tourism in Ukraine and Europe. The essence of the concept of inclusive tourism, people with disabilities, affordable tourism is considered. The domestic and European legal framework in the field of inclusive tourism is studied. The article analyzes the total number of people with disabilities in Ukraine. It has been established that providing barrier-free space for people with disabilities in Ukraine is extremely important in modern realities. It is proved that tourism, being a unique phenomenon in the field of rehabilitation of the disabled, allows to solve a large number of problems. It is determined that the market of affordable tourism is a growing and loyal market, which brings competitive advantages and new business opportunities. The main trend in the development of modern world tourism is to intensify work to create a favorable environment for all categories of tourists. The inclusiveness of modern tourism is not only in the creation of appropriate infrastructure, but also in the transformation of a functioning tourism product. Inclusive culture is an important feature of a developed society, it affects many areas of society. These processes can be clearly seen in the field of tourism. Tourism plays an important role in rehabilitating and improving the health of people with disabilities, such as the blind, deaf or disabled. Participation in tourist trips has a very positive effect on the well-being and mental state of this group of people, which is an important element of social integration. Physical activity is a factor that affects the development of all spheres of human activity, resulting in the implementation of treatment and prevention goals of rehabilitation. No rehabilitation facility can provide such efficiency. Despite barriers and obstacles, people with disabilities have an urgent need to travel, spend their free time actively and integrate with the environment. Inclusive tourism is an exceptional

phenomenon for the rehabilitation of people with disabilities, including both the process of learning about reality and the possibility of better socialization, eliminating feelings of inferiority, integrating into society with dignity and self-esteem.

Keywords: tourism, inclusive tourism, affordable tourism, barrier-free space, people with disabilities.

Постановка проблеми. Основною тенденцією розвитку сучасного світового туризму є посилення роботи зі створення сприятливого середовища всім категоріям туристів. Інклюзивність сучасного туризму полягає не лише у створенні відповідної інфраструктури, а й у трансформації функціонуючого туристичного продукту. Дані Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) демонструють таку статистику: «сьогодні у світі налічується близько 15% людей із обмеженими можливостями здоров'я. Від загального населення землі це більше одного мільярда людей» [1]. Зрілість суспільства, як у дзеркалі відображається в системі ставлення держави та її громадян до проблем людей з інвалідністю. Інклюзивна культура є важливою рисою розвиненого суспільства, вона впливає на багато сфер життя суспільства. Наочно ці процеси можна простежити у сфері туризму. Сам термін «інклюзія» використовується для опису процесу взаємодії людей з обмеженими можливостями здоров'я з людьми без інвалідності в доступному для цієї взаємодії середовищі. Туризм один із видів активного відпочинку, він дає можливість познайомитися з історико-культурними цінностями, природою рідного краю, збагатитися духовно, сприяє розвитку особистості. Сьогодні безбар'єрне середовище та інклюзивний туризм є зростаючою областю у туристичній галузі. Такий вид туризму починає свій розвиток як у великих містах, так і периферії. У малих містах інклюзивний туризм особливо допомагає вирішити спектр проблем людей із обмеженими можливостями здоров'я. Його рівень розвитку залежить від ступеня готовності взаємодіяти з людьми із обмеженими можливостями здоров'я нарівні, від доступності середовища життєдіяльності, зрілості законодавчої бази. В зрештою, інклюзивний туризм є основою для туристичної привабливості країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу питанням становлення та розвитку інклюзивного туризму в Європі та Україні у своїх працях приділяли такі вітчизняні і закордонні науковці як: Труніна І. М., Сосновська Ю. Р., Яріко М. О., Хрущ Ю. М., Іванова В. М., Медведський Р. С., Влащенко Н. М. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Туризм відіграє важливу роль у реабілітації та покращенні стану здоров'я людей з обмеженими фізичними можливостями, наприклад сліпих, глухих або людей з вадами пересування. Участь у туристичних поїздках дуже позитивно впливає на самопочуття та психічний стан цієї групи людей, що є важливим елементом соціальної інтеграції. Фізична активність є фактором, що впливає на розвиток усіх сфер діяльності людини, в результаті чого реалізуються лікувально-профілактичні цілі реабілітації. Жоден реабілітаційний заклад не може забезпечити такої ефективності. Незважаючи на бар'єри, перешкоди, люди з обмеженими можливостями здоров'я мають гостру потребу подорожувати, активно проводити вільний час та інтегруватися з навколишнім середовищем. Саме тому, безперервного дослідження та вдосконалення вимагають ключові аспекти становлення інклюзивного туризму в Україні з урахуванням досвіду провідних країн світу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз проблем розвитку інклюзивного туризму, особливостей розробки турів для осіб з обмеженими можливостями здоров'я, а також нестача доступності туристичних послуг для осіб з обмеженими фізичними можливостями, обумовлюють актуальність та мету даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи інформацію Всесвітньої організації охорони здоров'я варто також відмітити те, що показник кількості людей з обмеженими можливостями здоров'я у світі має тенденцію до збільшення у зв'язку зі старінням населення і збільшенням чисельності людей, які страждають на хронічні захворювання, які призводять до інвалідності: цукровий діабет, захворюваннями серцево-судинної системи, порушеннями психічного (інтелектуального) розвитку та ін. У країнах, де середньостатистична тривалість життя перевищує 70 років, на роки, пов'язані з інвалідністю, припадає в середньому близько 8 років, або 11,5% від загальної тривалості життя людини [1].

Юридично обов'язковим міжнародним інструментом, що регулює права осіб, які мають інвалідність, є Конвенція про права

інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 [3]. Оскільки будь-який громадянин цивілізованої країни має ряд прав, багато з яких стають недоступними до реалізації при настанні інвалідності, Конвенція визначає зобов'язання держав-учасниць щодо адаптації та створення умов для реалізації цих прав для цієї групи населення, що передбачає здійснення заходів щодо створення доступного середовища, підвищення інформованості, забезпечення безпеки у разі виникнення ситуацій, що завдають небезпеку життю і здоров'ю громадян даної групи населення. Тут обумовлюються і адаптаційні, і реабілітаційні заходи.

У Всесвітній доповіді про інвалідність Всесвітньої організації охорони здоров'я було зазначено, що для осіб з обмеженими можливостями здоров'я необхідно створювати всі умови для їх повноправного інтегрування в суспільство: це, в тому числі, і забезпечення рівноправного права на працю та відпочинок, і створення інклюзивного середовища, та розвиток сфери інклюзивного туризму.

З метою визначення необхідності розвитку інклюзивного туризму в Україні варто проаналізувати статистичну інформацію відносно загальної кількості осіб з інвалідністю. В таблиці 1 відображена інформація представлена у статистичному збірнику «Соціальний захист населення України у 2020 році».

Аналізуючи таблицю 1 варто наголосити на тому, що загальна кількість осіб з інвалідністю в динаміці з 2011 року по 2021 рік мала тенденцію до зростання. У 2021 році, порівнюючи з 2011 роком загальна кількість зросла на 14,1 тис. Така тенденція, дійсно, вимагає значної уваги до осіб з обмеженими можливостями та забезпечення їх прав на рівні можливості з здоровими людьми та доступність до різних благ.

Дійсно, питання забезпечення без бар'єрного простору для людей з обмеже-

ними можливостями здоров'я в сучасних реаліях є надзвичайно важливим. Так з метою створення без бар'єрного простору для людей з обмеженими можливостями здоров'я в Україні ухвалено Національну Стратегію із створення без бар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [2]. Стратегія має на меті скорочення будь-яких видів нерівності, а також підтримки цього процесу на законодавчому (державному та міжнародному) рівні.

Говорячи про тенденцію кількості людей з обмеженими можливостями здоров'я у світі варто звернути увагу на статистику ВОЗ представлену у 2011 році, а саме те, що в світі близько 785 млн людей має інвалідність, тобто 15% населення на планеті. З урахуванням членів їх сімей, варто зазначити, що на планеті більше 2 мільярдів людей котрі мають відношення до проблем інвалідності. Саме тому питанням становлення та розвитку туризму з урахуванням потреб людей з обмеженими можливостями здоров'я варто приділяти значну увагу, адже туризм, будучи унікальним явищем в області реабілітації інвалідів, дозволяє вирішувати наступні проблеми:

- додає рухової активності, котра дає можливість підвищувати психологічну і фізичну стійкість організму;
- виконує терапію і профілактику психосоматичних захворювань;
- має здатність реалізовувати різні соціальні ролі;
- здійснює інтегративні функції, повертаючи людей із обмеженими можливостями до суспільства;
- реалізує науково-пізнавальну функцію та збільшує геокультурний простір;
- має здатність інтелектуально-виховного впливу на особистість.

За прогнозами, за кілька років інклюзивний туризм може становити 20% від усіх туристичних потоків у світі. Ключовими стейкхол-

Таблиця 1

Загальна чисельність осіб з інвалідністю в Україні, тис. осіб

	2011 р.	2016 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Всього тис. осіб	2710,0	2614,1	2659,7	2703,0	2724,1
В тому числі:					
I групи	310,5	250,3	226,3	222,3	215,0
II групи	1078,7	919,0	896,1	900,8	897,1
III групи	1155,7	1291,2	1375,7	1416,0	1449,1
Діти з інвалідністю	165,1	153,5	161,6	163,9	162,9

Джерело: Статистичний збірник «Соціальний захист населення України у 2020 році» [4, с. 59]

дерами послуги «інклюзивний туризм» слід вважати осіб з обмеженими можливостями здоров'я, а також їх родичів, опікунів, соціальних працівників.

З метою встановлення послідовної хронології становлення принципів інклюзивного туризму у Європі та світі ми здійснили систематизацію ключових документальних підтверджень організації доступного туризму для людей з обмеженими можливостями здоров'я, що представлена на рисунку 1.

Труніна І. М., Сосновська Р. Ю. зазначають, що: «в Європі туризм для осіб з обмеженими можливостями – це розвинений прибутковий бізнес та велика різноманітність можливостей для його існування. У кожній країні є туроператори, які добре спеціалізуються в цій сфері. Туристу з інвалідністю в європейських країнах легше оцінити складність маршрутів, насиченість і тривалість подорожі, тому що Інтернет мережа сповнена інформації про доступність міст і архітектурних пам'яток» [5, с. 192].

В свою чергу Яріко М. О. акцентує увагу на тому, що: «в Україні лише починає розвиватися інклюзивний туризм, про що свідчать окремі об'єкти інфраструктури, але доки не відбуваються відповідні зміни у світогляді, спостерігаємо окремі благодійні акції, а не розвиток суспільства і простору, комфортного для всіх» [6, с. 120].

За інформацією офіційного веб-порталу Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні: «інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дозволяє включати у туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахування особливостей її фізично-психологічного стану. Зокрема медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізичну, соціальну та інші» [7].

З метою реалізації ключових положень інклюзивного туризму в Україні створено першу Асоціацію «Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм».

Конституція України говорить про те, що: «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [8]. Отже, забезпечення прав людей з обмеженими можливостями здоров'я мають

максимально бути наближеними до прав людей без інвалідності.

Одним із головних законодавчих актів України в галузі туризму є Закон України «Про туризм» відповідно до нього: «забезпечуються основні способи та цілі державного регулювання в галузі туризму. Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом виконання функцій в тому числі забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб» [9].

Влащенко Н. М. ключовими проблемними аспектами на шляху до розвитку в Україні інклюзивного туризму вважає: «відсутність соціально спрямованої законодавчої бази, що регулює взаємовідносини між групами людей з інвалідністю, державою та бізнесом; низька інформованість українського бізнес-суспільства відносно економічної привабливості реалізації послуг для осіб з інвалідністю; недостатній розвиток, а інколи й повна відсутність спеціалізованої туристичної інфраструктури, яка б дозволяла людям з інвалідністю користуватися різними туристичними послугами; нестача інформаційних ресурсів, які дозволили б отримати детальну інформацію про можливості доступного туризму в Україні» [12, с. 124].

Хрущ Ю. М. доречно зазначає, що: «на туристичних ринках багатьох країн світу відбуваються значні зміни: до загального туристичного простору залучені люди з інвалідністю, а розробка спеціальних туристичних програм з урахуванням доступності для цієї категорії туристів створює рівні можливості для реалізації прав кожної людини на відпочинок. Туризм для такої категорії людей у нашій країні є порівняно новим напрямом діяльності, його соціальна значимість зумовлена, зокрема, тим, що кількість осіб із різними видами інвалідності зростає» [10, с. 208].

Розглянемо більш детально закордонний досвід розвитку інклюзивного туризму. За інформацією Всесвітньої туристичної організації (UNWTO): «термін туризм, доступний для усіх закріплений у міжнародних нормативно-правових актах. У 1991 р. Генеральна асамблея UNWTO прийняла резолюцію під назвою Створення можливостей для туризму людям з обмеженими можливостями в

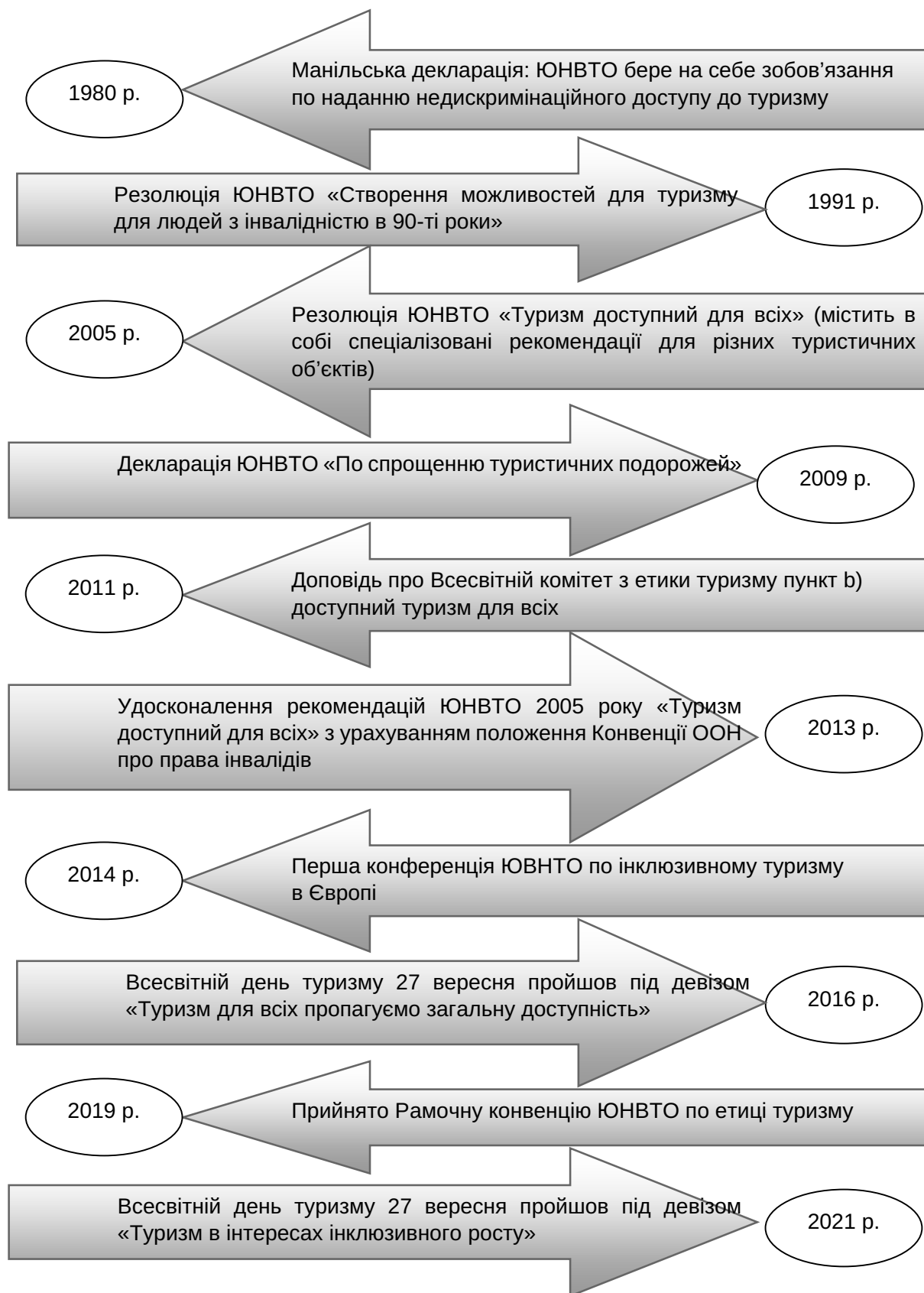

Рис. 1. Систематизація документальних підтверджень організації доступного туризму для людей з обмеженими можливостями здоров'я

Джерело: сформовано авторками за [11]

дев'яності роки (Creating Tourism Opportunities for Handicapped People in the Nineties), текст якої був у подальшому поновлений у 2005 р. у Дакарі (Сенегал) і названий Туризм, доступний для усіх (Резолюція A/RES/492(XVI)/10). А в Рекомендаціях, прийнятих на 20-й сесії Генеральної асамблеї UNWTO від 11 червня 2013 р. надано таке визначення: туризм, доступний для усіх, це форма туризму, що передбачає процес співробітництва учасників туристичного процесу, що дозволяє людям, які мають потребу в доступі, зокрема пов'язану з мобільністю, зором, слухом і когнітивними функціями, функціонувати незалежно, справедливо та доступним шляхом, надання їм розробленого на принципах універсального дизайну продуктів туризму, послуг та сервिसів» [11].

В Європі в рамках інклюзивного туризму створено веб-сайт ENAT – Європейські мережі доступного туризму. ENAT є неприбутковою асоціацією для організацій, які прагнуть бути «лідерами» у вивченні, просуванні та практиці доступного туризму. Використовуючи знання та досвід мережі, покращується доступність туристичної інформації, транспорту, інфраструктури, дизайну та обслуговування для відвідувачів з усіма видами потреб, забезпечуючи моделі передового досвіду доступного туризму для всієї туристичної індустрії. ENAT була зареєстрована в офісі Комерційного суду Брюсселя 8 травня 2008 року як Європейська мережа доступного туризму. Місія Європейської мережі доступного туризму полягає в тому, щоб зробити європейські туристичні напрямки, продукти та послуги доступними для всіх мандрівників і сприяти розвитку доступного туризму в усьому світі. ENAT сприяє ширшому усвідомленню та розумінню необхідності доступності в усіх сферах подорожей та туризму по всій Європі. ENAT пропагує доступний туризм як засіб боротьби з дискримінацією людей з обмеженими можливостями та сприяння більшій соціальній інтеграції на міжнародному рівні [13].

У Великій Британії умови для людей з обмеженими фізичними можливостями постійно вдосконалюються. Функціонує спеціальний веб-сайт для даної категорії людей. Нові або нещодавно реконструйовані будівлі та місця громадського користування оснащені ліфтами та похилими під'їздами, пристосованими для інвалідних візків, спеціальними туалетами, поручнями та навушниками (для людей з порушеннями слуху). Зручність автобусів

також підвищується. Крім того, якщо заздалегідь звернутися до екіпажу порома, бортпроводника поїзда або водія автобуса, то пасажирів з обмеженими фізичними можливостями обов'язково нададуть належну допомогу. У найближчому офісі турагента ви можете дізнатися про залізничний абонемент для осіб з обмеженими можливостями (Disabled Persons Railcard) – він дає право на отримання знижок. Важливо, щоб при бронюванні будь-якої послуги або приміщення у Великій Британії чітко заявлялось про потреби [14].

В Барселоні функціонує веб-сайт Turisme de Barcelona дизайн сайту розробляється таким чином, щоб вміст можна було легко конвертувати в інші формати та бути зрозумілим і навігаційним для всіх типів користувачів, незалежно від пошукової системи, технічних засобів. Це означає, що люди з будь-яким видом інвалідності, як і будь-хто інший, хто відчуває труднощі з доступом до інформації на веб-сайті, можуть успішно отримати доступ до вмісту. За допомогою сайту можна дізнатися, які екскурсії або інформаційні офіси мають найменшу кількість архітектурних бар'єрів, або про те, як Bus Turístic був адаптований для людей з вадами слуху та мало мобільних пасажирів [15].

Варто також наголосити на тому, що з метою розвитку інклюзивного туризму в державі, важливою є взаємодія та доступний діалог між ключовими учасниками даного ринку. Схематично структура взаємодії учасників ринку інклюзивного туризму представлена на рисунку 2.

Отже, ринок доступного туризму це лояльний ринок, що зростає, який приносить конкурентні переваги і нові можливості бізнесу. Як і більшість людей, люди з особливими потребами в доступі рідко подорожують поодиночі; навпаки, вони зазвичай віддають перевагу або повинні подорожувати з родичами або друзями. Якщо доступність туризму буде значно покращено, то загальний економічний вклад, що створюється туристами з особливими потребами у доступі, збільшиться.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що інклюзивний туризм є винятковим явищем для реабілітації людей з обмеженими можливостями, включаючи як процес пізнання дійсності, так і можливість більш повноцінної соціалізації, усуваючи почуття неповноцінності, інтегруючись у суспільство з гідністю і сприймаючи себе як особистість. Вдосконалення та актуалізація розвитку інклюзивного туризму наголошується і на

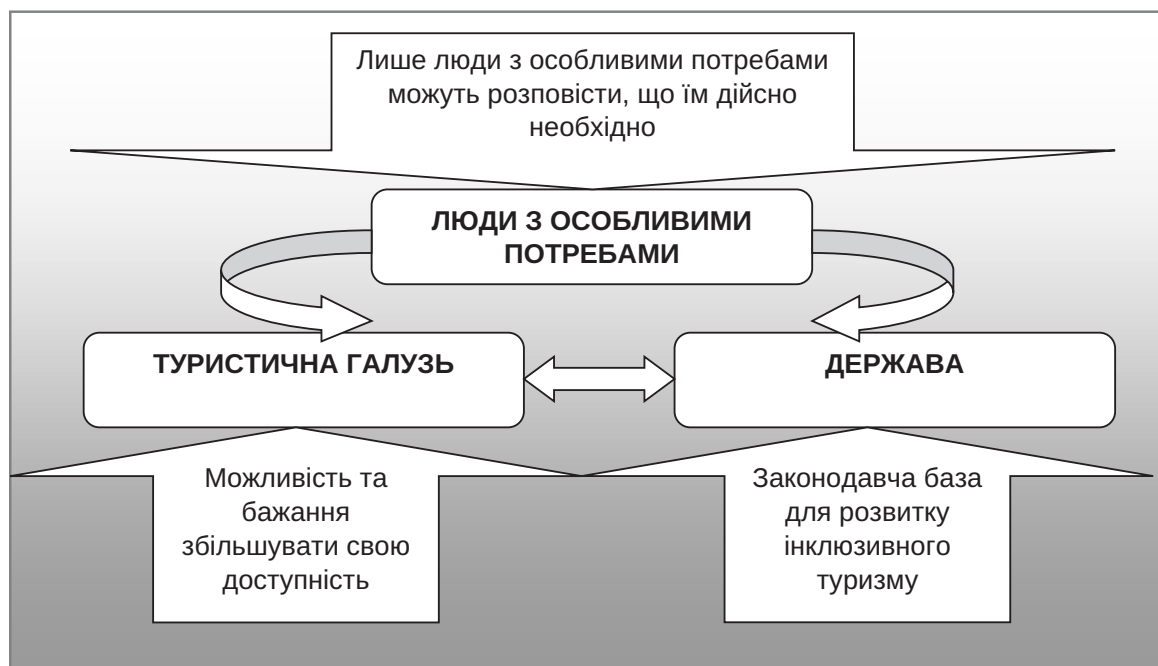

Рис. 2. Структура взаємодії учасників ринку інклюзивного туризму

Джерело: сформовано авторками

той обставині, що для людей з обмеженими можливостями туризм є засобом активізації рухових функцій, підтримки фізичної форми, мобілізуючи психічні ресурси та відновлюючи

психоемоційний стан людини. Перелічене підвищує рівень його самооцінки та само значності, сприяє знаходженню свого місця в соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Всемирный доклад об инвалидности. URL: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/summary_ru.pdf?ua=1 (дата звернення: 02.10.2022).
2. Національна Стратегія із створення без бар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. № 366-2021-р затверджена 14.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#n10> (дата звернення: 02.10.2022).
3. Конвенція про права інвалідів. Прийнята Резолюцією 61/106 Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 03.10.2022).
4. Соціальний захист населення України у 2020 році : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 121 с.
5. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. *Modern Economics*. 2019. № 15 (2019). С. 191–195. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-27).
6. Яріко М. О. Філософія інклюзивного туризму. *Культура України*. 2017. № 58. С. 119–128.
7. Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю. Офіційний вебпортал Фонду соціального захисту людей з інвалідністю. URL: <https://www.ispf.gov.ua/news/inklyuzivniy-turizm-dlya-osib-z-invalidnistyu> (дата звернення: 03.10.2022).
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 03.10.2022).
9. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr#Text> (дата звернення: 03.10.2022).
10. Хрущ Ю. М., Іванова В. М., Медведський Р. С. Туризм для інвалідів : сучасні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки*. 2017. № 6. С. 206–211.
11. World Tourism Organization. A United Nations Specialized Agency URL: <http://www2.unwto.org/> (дата звернення: 04.10.2022).

12. Влащенко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму. *Бізнес Інформ*. 2018. № 9. С. 122–126.
13. Європейські мережі доступного туризму ENAT. URL: https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.mission_statement (дата звернення: 04.10.2022).
14. Welcome to Another Side of Britain. URL: <https://www.visitbritain.com/gb/en/plan-your-trip> (дата звернення: 05.10.2022).
15. Turisme de Barcelona. URL: <https://www.barcelona-access.com> (дата звернення: 05.10.2022).
16. Безугла Л.С. Роль підприємництва як чинника забезпечення стабільності економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 21. С. 31–33.

REFERENCES:

1. Vsemirnyy doklad ob invalidnosti [World Report on Disability]. Available at: https://www.who.int/disabilities/worldreport/2011/summary_ru.pdf?ua=1 (accessed 2 October 2022).
2. Nacionaljna Strateghija iz stvorenja bez bar'jernogho prostoru v Ukrajinu na period do 2030 roku № 366-2021 zatverdzhena 14.04.2021 [National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period up to 2030. № 366-2021 approved on 14.04.2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#n10> (accessed 2 October 2022).
3. Konvencija pro prava invalidiv. Prynjata Rezolucijeju 61/106 Ghegeneralnoji Asambleji OON vid 13 ghrudnja 2006 roku [Convention on the Rights of the Disabled. Adopted by Resolution 61/106 of the UN General Assembly of December 13, 2006]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (accessed 3 October 2022).
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) Socialnyj zakhyst naselennja Ukrainy u 2020 roci [Social protection of the population of Ukraine in 2020] Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. (in Ukrainian)
5. Trunina, I. M., Sosnovs'ka, Ju. R. (2019) Stan mizhnarodnogho turyzmu dlja osib z invalidnistju v Ukrajinu [State of international tourism for persons with disabilities in Ukraine]. *Modern Economics*, vol. 15, pp. 191–195. (in Ukrainian)
6. Jariko, M. O. (2017) Filosofija inkljuzyvnogho turyzmu [Philosophy of inclusive tourism]. *Kul'tura Ukrainy*, vol. 58, pp. 119–128. (in Ukrainian)
7. Inkljuzyvnyj turyzm dlja osib z invalidnistju. Oficijnyj vebportal Fondu socialnogho zakhystu ljudej z invalidnistju [Inclusive tourism for persons with disabilities. The official web portal of the Fund for Social Protection of People with Disabilities]. Available at: <https://www.ispf.gov.ua/news/inkluzivnyj-turizm-dlja-osib-z-invalidnistju> (accessed 3 October 2022).
8. Konstytucija Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnja 1996 r. № 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254k/96-BP / Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/> (accessed 3 October 2022).
9. Pro turyzm: Zakon Ukrainy vid 15 veresnja 1995 r. № 324/95-VR / Verkhovna Rada Ukrainy [On tourism: Law of Ukraine dated September 15, 1995 No. 324/95-VR / Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#> (accessed 3 October 2022).
10. Khrushh, Ju. M., Ivanova, V.M., Medvedsjkyj, R.S. (2017) Turyzm dlja invalidiv: suchasni pidkhody do vyznachennja ponjattja [Tourism for the disabled: modern approaches to defining the concept]. *Naukovyj visnyk Kher-sons'kogho derzhavnogho universytetu. Serija: Gheograhichni nauky*, vol. 6, pp. 206–211. (in Ukrainian)
11. World Tourism Organization. A United Nations Specialized Agency. Available at: <http://www2.unwto.org/> (accessed 4 October 2022).
12. Vlashhenko, N. M. (2018) Problemy ta perspektyvy rozvytku infrastruktury dlja potreb inkljuzyvnogho turyzmu [Problems and prospects of infrastructure development for the needs of inclusive tourism]. *Biznes Inform*, vol. 9, pp. 122–126. (in Ukrainian).
13. Jevropejski merezhi dostupnogho turyzmu ENAT [European networks of accessible tourism ENAT]. Available at: https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.mission_statement (accessed 4 October 2022).
14. Welcome to Another Side of Britain. Available at: <https://www.visitbritain.com/gb/en/plan-your-trip> (accessed 5 October 2022).
15. Turisme de Barcelona. Available at: <https://www.barcelona-access.com> (accessed 5 October 2022).
16. Bezuhla L. (2010) Rol pidpriemnytstva iak chynyka zabezpechenia stabilnosti ekonomiky [The role of entrepreneurship as a factor in ensuring economic stability]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 21, pp. 33–33.